

UDK 796.323:159.922.73-053.5

Miroljub Ivanović, *Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Sremskoj Mitrovici*

Borislav Samardžić, *Predškolska ustanova „Radosno detinjstvo“, Novi Sad*

Uglješa Ivanović, *Fakultet za menadžment u sportu, "Alfa" univerzitet u Beogradu*

Paulina Samardžić, *Predškolska ustanova „Radosno detinjstvo“, Novi Sad*

STRUKTURA RELACIJA NASILJA I LATENTNIH DIMENZIJA LIČNOSTI KOŠARKAŠA PREDADOLESCENATA

UVOD

Nasilje među vršnjacima nesumnjivo predstavlja epidemijску pojavu i problem koji privlači pažnju i angažuje naučnike, praktičare, roditelje i sve članove jednog društva. Vršnjačko nasilje prema Gašić – Pavišić (2004) sadrži nanošenje fizičke povrede ili neprijatnosti drugome, udaranje udovima, stezanje prstima ili onemogućavanje fizičkim dodirima.

Psihološko istraživanje Dejka, Prajsa i Teljohana (Dake, Price & Telljohann (2003) ukazuju na težnju porasta siledžijskog ponašanja u predadolescentnoj populaciji.

Rezultati istraživanja Vesta i Svitinga (West & Sweeting, 1996) signaliziraju da se pojedini vidovi opasnog ponašanja kao što su: pušenje cigareta i konzumiranje alkohola, podudaraju sa nasilnim postupanjem. Shodno tome proglašena žrtva je prema istraživanjima Erlinga i Hovinga (Erling & Hwang, 2004), obično korelirana sa nedostatkom samopouzdanja i neaktivnosti. Neaktivne žrtve su u velikom broju, a karakterizira ih opreznost, emotivnost i mirnoća. Telesna nemoć, odsustvo samopouzdanja i zastrašenost, ukazuje na nesigurne ličnosti koje neće vratiti istom merom ako neko nasrne na njih, što može biti i povod izazova za nasilnike Foks i Bulton (Fox & Boulton, 2006).

Rezultati naših autora (Plut i Popadić, 2007) ukazuju na to da se, u zavisnosti od odnosa „žrtve provokatora“ prema nasilju, razlikuju četiri skupa: nasilnici, žrtve, u isto vreme žrtve i nasilnici, i neuključeni. Nalazi Frisena, Džonsona i Persona (Frisen, Jonsson & Persson, 2007) sugerišu da su nasilnici „temperamentni“, te da je agresija sredstvo za ostvarenje uticaja među vršnjacima i da oni žive u neodgovarajućoj porodičnoj atmosferi, što je presudan faktor nastanka i razvoja agresivnog ponašanja.

Istraživanje Dejka i saradnika (Dake et al., 2003), skrenulo je pažnju na to da je nasilje među vršnjacima korelirano sa nižim akademskim postignućem, nepridržavanjem pravila i promenljivim uspehom na ispitima.

Činjenica je da se već više od tri decenije u najvećem broju slučajeva intenzivno proučava složen fenomen nasilja u preadolescentnom uzrastu. Ali, očigledno je da različiti oblici manifestovanja nasilničkog ponašanja i ponašanja žrtve nisu u potpunosti osvetljeni. Stoga postoji realna potreba da se skrivena struktura pojma nasilja među vršnjacima detaljnije istraži u sportskoj populaciji jer su dimenzije ličnosti i porodice relevantni činioci pri izlaganju opasnosti od nasilnog ponašanja predadolescenata, ali i ograničavajući činioci u razvijanju i manifestovanju pomenutih formi ponašanja.

Cilj u ovom istraživanju je ispitivanje strukture povezanosti nasilničkog ponašanja i latentnih dimenzija košarkaša (minibasketasi, mladi pioniri i pioniri).

MATERIJAL I METODE

Uzorak i instrumenti istraživanja.

Istraživanje je sprovedeno tokom oktobra 2011 godine, na uzorku od 134 ispitanika, doba od 11 – 13 godina (\bar{X} = 12,4 godine; SD = 1,06). Ispitanici su bili košarkaši iz dva kluba: KK „Metalac“ – Super liga (Valjevo) i KK „Zicer“ – Letnja liga (Valjevo).

Upitnik PRONA za procenu nasilja među vršnjacima (Maksimović i sar., 2008) obuhvata sledeće znake sklonosti ka fizičkoj agresiji: a) direktno učestvovanje u fizičkim napadima na drugu decu i pokretanje na fizičko nasilje, b) psihološko nasilje – zastrašivanje, spletkarenja, ismejavanja, neobraćanje pažnje na vršnjake, iznuda usluga, i sl.) i c) podnošenje različitih oblika agresije. Upitnikom su obuhvaćeni i znaci nekih rizičnih ponašanja koji su povezani sa nasilničkim ponašanjem (pokušaji uzimanja psihoaktivnih supstanci, uzimanje učešća u sitnim krađama, itd.). Upitnik se sastoji od 42 tvrdnje sa Likertovim tipom odgovora, od kojih je njih 7 isključeno.

REZULTATI I DISKUSIJA

Pregledom Tabele 1 vidljivo je da su na osnovu Gutman-Kajzerovog kriterijuma zadržana tri karakteristična korena sa vrednostima većim od 1. Prema Katelovom kriterijumu Scree-testa, odabrana su tri faktora, koja su rotirana u smeru Promax – pozicije i prikazana u matrici faktorskog sklopa. Zadržani karakteristični koreni ukazuju na sledeći doprinos pojedinih latentnih dimenzija (prva Promax glavna komponenta objašnjava 16.52%, druga 9.75% i treća 5.23% varijanse stavki).

Vidljivo je da se izračunati komunaliteti kreću u intervalu od .27 do .70. To ukazuje na značajnu varijansu merenih ajtema sa izolovanom latentnom dimenzijom, odnosno na relevantnost informacija o zajedničkom predmetu merenja.

Dobijene vrednosti karakterističnih korena i komunaliteta slične su s vrednostima koje navodi Matanovićeva (2008), čija je lista ajtema preuzeta u ovom istraživanju.

Tabela 1. MATRICA PROMAX GLAVNIH KOMPONENATA UPITNIKA ZA PROCENU NASILJA MEĐU VRŠNJACIMA – PRONA

1. FAKTOR: IZLAGANJE OPASNOM PONAŠANJU		
Λ – KARAKTERISTIČNI KORIEN = 4.27 (16.52% OBJAŠNJENE VARIJANSE)		
Ajtemi	Sklop	h^2
Probao sam cigarete.	.79	.70
Ponekad s drugovima pijem alkoholna pića.	.71	.57

Tabela 1. nastavak

ČESTO SE SVAĐAM SA VRŠNJACIMA.	.57	.40
Dešavalo se da nešto ukradem.	.48	.41
Tukao sam se sa drugovima u klubu.	.50	.39
Dobar sam učenik.	-.43	.29
Umem da “zakuvam” tuču.	.45	.58
Zadirkujem drugove zbog nekog njihovog nedostatka ili mane.	.39	.40
Volim da izblamiram pred svima one koji me nerviraju.	.38	.29
Potukao sam se da bih odbranio druga.	.40	.28
Probao sam marihuanu.	.41	.29
Redovno gledam američko rvanje	.33	.27
Nikada ne bih povredio drugu decu.	-.29	.28
Volim da čitam.	-.27	.20
2. FAKTOR: Proglašena žrtva		
λ – karakteristični koren = 3.66 (9.75% objašnjene varijanse)		
Dobio sam batine od drugih učenika u školi.	.69	.68
Učenici me često zadirkuju.	.65	.54
Učenici mi se često rugaju.	.59	.59
Jači učenici me često guraju.	.61	.50
Često me druga deca učutkuju kada pokušam nešto da kažem.	.60	.48
Mnoga deca me izbegavaju	.62	.44
Druga deca me prisiljavaju da im činim sitne usluge.	.51	.34
Neka deca me često izblamiraju pred društvom.	.48	.31
Izbegavam decu koja mi se ne sviđaju zbog nekog nedostatka ili mane.	.42	.31
Neka deca su mi prijetila.	.40	.19
Branim drugove kad ih drugi zadirkuju.	-.41	.26
3. FAKTOR: Psihološko nasilje		
λ – karakteristični koren = 2.04 (5.23% objašnjene varijanse)		
Druga deca moraju da mi čine sitne usluge.	.80	.81
Često mlađu decu u prolazu čvrgnem, udarim ili počupam.	.79	.76
Uspevam da ubedim društvo da se ne družimo sa onima koji nam se ne dopadaju.	.78	.77

Tabela 1. nastavak

DEŠAVALO MI SE DA PONESEM U ŠKOLU NOŽIĆ ILI NEKO DRUGO SREDSTVO ZA ODBRANU	.39	.35
Probao sam marihuanu	-.38	.30
Ogovaram sa društvom one koji to zasluže.	.79	.76
Volim filmove u kojima ima puno nasilja.	.38	.50
Pretio sam onima koji me nerviraju.	.78	.77
Obično se guram na odmoru sa decom slabijom od sebe.	.37	.23
Dešavalo mi se da prvi namerno udarim druga u školi.	.32	.45
Smem da „zakuvam“ tuču.	.39	.62

Legenda: h^2 – komunalitet posle ekstrakcije

Uvidom u matricu podataka faktorskih opterećenja prve izdvojene Promax glavne komponente, uočava se da je u najvećoj meri zasićuje skup stavki različitih oblika socijalno neprihvatljivog ponašanja kao što su: uzimanje alkohola, cigareta i marihuane, učestvovanja u krađi, slabiji uspeh u školi, sklonost ka tući, fizičko obračunavanje i svađe, fizičko povređivanje i sramoćenje vršnjaka. Imajući u vidu da strukturu ove latentne dimenzije reprezentuje značajna faktorska opterećenja ajtema različitih oblika neprihvatljivog ponašanja i agresije usmerene ka vršnjacima, ona se može interpretirati kao IZLAGANJE OPASNOM PONAŠANJU. Njena suština, koja obuhvata opasna, odnosno prestupnička ponašanja i tendenciju ka nasilništvu u skladu je sa rezultatima istraživanja (Jankauskiene et al., 2008). Ali, struktura ovih pojava nije potpuno osvetljena. Pojedini autori pretpostavljaju da opasna i prestupnička ponašanja doprinose porastu samopoštovanja i pristupačnosti, što omogućuje manifestovanje nasilničkog ponašanja. Imajući u vidu nalaze u ovom istraživanju, pomenuto objašnjenje ne može se prihvatiti bez ograničenja, ali i ne uzeti u obzir u celini.

Drugu izolovanu Promax glavnu komponentu konstituišu tvrdnje čiji sadržaj pretpostavljaju okolnosti u kojima košarkaš podnosi neposrednu fizičku ili verbalnu agresiju ispoljenu u obliku zadirkivanja, ućutkivanja i dr. Sklop ove izolovane latentne dimenzije, sadrži skup stavki izbegavanja, sramoćenja, rugaranja i pretnje vršnjaka, što signalizira da je košarkaš žrtva psihološkog nasilja. Na osnovu analize vrednosti čestica ajtema, kao i njenih komunaliteta, ova struktura (na hipotetskom nivou) može se identifikovati kao PROGLAŠENA ŽRTVA. Ona obuhvata uglavnom pokazatelje neaktivnog ponašanja u ulozi žrtve. Pritom, uzeti su u obzir pokazatelji fizičkog i psihološkog nasilja. Suštinu ove latentne dimenzije manifestuje izvrđavajuće dugoročno planiranje ponašanja, ali i određeno odstupanje ka društvenoj okolini (žrtva izbegava one koji joj se ne dopadaju i ne zalaže se za druge).

Najveće korelacije sa trećom ekstrahovanom Promax glavnom komponentom ima skup stavki (iznuđivanje usluga od drugih košarkaša, pretnje, isključivanje iz grupe

i ogovaranje), koji pretpostavljaju prefinjenije i latentnije oblike nasilja među košarkašima. Ova ekstrahovana latentna dimenzija, sadrži određene forme fizičkog nasilja manje jačine, koja nema za cilj nanošenje povreda vršnjacima, nego ismejavanje ili ponižavanje žrtve. Faktorska zasićenja između ove glavne komponente i ajtema vršnjačkog nasilja, mogu se najprikladnije definisati kao PSIHOLOŠKO NASILJE. Ovaj izolovani faktor pretpostavlja forme agresivnog ponašanja košarkaša koji ne podrazumevaju pojačano fizičko nasilje, već su skoncentrisani uglavnom na ispunjavanje straha i rečima ili delom uvrediti žrtve, kao i na njeno eliminisanje iz kolektivnih aktivnosti. Pojedine forme opasnog ponašanja (uživanje marihuane) negativno su korelirane sa latentnom dimenzijom psihološko nasilje.

U cilju dobijanja dela odgovora na glavni cilj ovoga istraživanja, tj. ispitivanja povezanosti između temeljnih latentnih dimenzija nasilja među vršnjacima košarkašima, izračunati su Pirsonovi koeficijenti korelacije ispitivanih varijabli (Tabeli 2).

Tabela 2. KORELACIJE LATENTNIH DIMENZIJA NASILJA MEĐU VRŠNJACIMA

Promax komponente	Rizično ponašanje	Proglašena žrtva	Psihološko nasilje
Rizično ponašanje	1	-.01	.57**
Proglašena žrtva		1	-.09
Psihološko nasilje			1

Napomena: statistička značajnost korelacije ** $p < .01$

Uvidom u ćelije matrice uočava se da statistički značajan (i pozitivan) koeficijent korelacije ostvaruju jedino (prva i treća latentna dimenzija) *rizično ponašanje* i *psihološko nasilje* ($r = .57$). Navedeni podatak o međusobnom odnosu upućuje na umerenu zavisnost u procenama ovih faktora nasilja među vršnjacima. Uprkos očekivanjima, preostale negativne korelacije između (prve i druge) latentne dimenzije *rizično ponašanje* i *proglašena žrtva* ($r = -.01$), te druge i treće – *proglašena žrtva* i *psihološko nasilje* ($r = -.09$), nisu se pokazale statistički značajnim.

Dobijeni nalazi interkorelacija pokazuju da se oni poklapaju sa ranijim istraživanjem (Maksimovića i sar., 2008), tako da je moguće izvršiti poređenje sa njihovim rezultatima na osnovu iste metodologije.

ZAKLJUČAK

Dobijeni nalazi međusobnog odnosa trofaktorske strukture latentnih dimenzija vršnjačkog nasilja i latentnih dimenzija ličnosti vršnjaka košarkaša u uzrastu od 11 do 13 godina ukazuju na potrebu detaljne analize latentne dimenzije proglašena žrtva, kao i neophodnost narednog istraživanja korelacije porodičnih prilika i nasilja košarkaša u razdoblju predadolescencije.

Izvesno je i da su određena metodološka ograničenja onemogućila potpunije shvatanje dobijenih rezultata. Korekcija u vezi sa ovim fenomenom se prvenstveno odnosi na upotpunjavanje primenjene baterije mernog instrumenta, ali i na uvođenje roditelja u uzorak ispitanika.

Premda je ovo istraživanje uzelo u obzir relativno mali uzorak ispitanika i jedan životni period, njegovi nalazi mogu da budu orijentir za sprovođenje mogućih programa sprečavanja agresije košarkaša u predmladalačko doba.

LITERATURA

- Barrett, P. (1999). Rejoinder to: The Eysenckian personality structure: A "Giant Three" or "Big Five" model in Hong Kong? *Personality and Individual Differences*, 26, 175–186.
- Dake, J. A., Price, J. H., & Telljohann, S. K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of School Health*, 73(5), 173-180.
- Erdeš-Kavečan, Đ. (2010). Kako majke procenjuju svoje vaspitno ponašanje u strukturalno različitim porodicama. *Pedagoška stvarnost*, 56, (1-2), 107–118.
- Fox, C. L., C. L., & Boulton, M. J. (2006). Friendship as a moderator of the relationship between social skills problems and peer victimization. *Aggressive Behavior*, 32, 110-121.
- Fonseca, A. C., & Yule, W. (1995). Personality and antisocial behavior in children and adolescents: an enquiry into Eysenck's and Gray's theories. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 23, 767 – 781.
- Frisen, A., Jonsson, A. K., & Persson, C. (2007). Adolescents' perception of bullying: Who is the victim? Who is the bully? What can be done to stop bullying? *Adolescence*, 42, 749 – 761.
- Gašić-Pavišić, S. (2004). *Mere i programi za prevenciju nasilja u školi*. Preuzeto 5. avgusta 2010, URL: <http://www.dioserbia.nbs.ac.yu.pdf>.
- Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S. & Kardeliene, L. (2008). Associations between school bullying and psychosocial factors. *Social Behavior and Personality*, 36, 145–162.
- Kline, P. (2000). *The handbook of psychological testing: Second edition*. London: Routledge.
- Maksimović, J., Raković, D., Jovanović, I., Golubović, M., Božić, J., Smederevac, S., Mitrović, D., i Čolović, P. (2008). *Upitnik za procenu vršnjačkog nasilja (PRONA)*. Nepublikovani materijal. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Osterman, K., Bjorkqvist, K., Lagerspetz, K. J. M., Kaukainen, A., Landau, S. F., Fraczek, S. F., & Caprara, G. V. (1998). Cross-cultural evidence of female indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 24, 1–8.
- Plut, D., i Popadić, D. (2007). Reagovanje dece i odraslih na školsko nasilje. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 2, 347- 366.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Bjorkqvist, K., Osterman, K., & Kaukainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles in their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22, 1–15.
- Smederevac, S., i Mitrović, D. (2006). *Ličnost- metodi i modeli*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Van Dam, C., de Bruyn, E. E. J., & Janssens, M. A. M. J. (2007). Personality, delinquency, and criminal recidivism. *Adolescence*, 42, 763–777.

West, P., & Sweeting, H. (1996). *Background, rationale and design of the West of Scotland 11 to 16 Study* (Working Paper No. 52). Glasgow, UK: MRC Medical Sociology Unit.

*STRUCTURE RELATION OF VIOLENCE AND PERSONALITY LATENT
DIMENSIONS OF PREADOLESCENT BASKETBALL PLAYERS*

The aim of this research was to define structure relations of latent dimension violence among peers structure, characteristics and parent's educational attitudes. In this research participated 134 basketball players (mini-jam, younger pioneers and pioneers). The research was conducted using the PRONA questionnaire for peers violence evaluation (Maksimovic and collaborators, 2008). Analysing the main components space of peers' violence, three main components have been determined as dangerous behaviour exposure, announced victim and physiological violence. Mutual relation of these latent personality characteristics examinees dimensions and educational attitudes of their parents has been determined using the Pirson's correlation coefficient.

Key words: *violence among peers, personality dimensions, basketball players.*